

УДК 351.746.1

В. Є. Гринишин,
здобувач, Житомирський національний агроекологічний університет
ORCID ID: 0000-0002-3719-377X

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.23.107

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

V. Hrynshyn,
applicant, Zhytomyr National Agroecological University

MONITORING THE LEVEL OF FOOD SECURITY IN UKRAINE

Продовольча безпека є запорукою стратегічного розвитку України. Розробка та застосування методичного інструментарію для оцінки продовольчого забезпечення є детермінантою формування стратегії подальшого зростання країни за принципами сталості й інклюзивності. В статті аргументовано, що оцінювання й аналіз рівня продовольчої безпеки країни слід проводити як на макро- (загальнодержавному рівні), так й на мезорівні (на рівні адміністративних областей України). У контексті зазначеного, розроблений методичний підхід щодо оцінки рівня продовольчої безпеки передбачає урахування чотирьох типів показників та індикаторів, а саме — ресурсного потенціалу, виготовлення продовольства, розподілу та споживання продуктів харчування. До індикаторів продовольчої безпеки, з позицій її ресурсного потенціалу, віднесено ступінь його реалізації (відображає відхилення вартості фактично виготовленої сільськогосподарської продукції від потенційно можливої), а в основу виготовлення продовольчої продукції покладено сільськогосподарську продукцію, яку визначено платформою оцінювання ступеня реалізації ресурсного потенціалу (у розрізі земельних, людських і капітальних ресурсів). Аналітичною базою для апробації методики визначено такі ключові дані по Україні: обсяги виробництва продовольства; рівень самозабезпеченості України продовольством; співвідношення обсягів виробництва та споживання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування; рівень рентабельності виробництва сільгосппродукції; забезпечення потреб людини в основних продуктах харчування; забезпеченість населення України інфраструктурними об'єктами. Зроблено висновок про те, що, використовуючи досвід максимально продуктивних регіонів України, стає можливим збільшення загальних обсягів та вартості валової продукції сільського господарства на 70—80 % за рахунок підвищення ефективності використання земельних ресурсів та у 2—4 рази — за рахунок збільшення ефективності використання трудових і капітальних ресурсів.

Food security is essential for the strategic development of Ukraine. Development and use of an effective methodological toolset for a qualitative and quantitative assessment of food provision is a determinant in the formation of the strategy for further development of the country based on the principles of sustainability and inclusion. The article provides reasoning for the idea that assessment and analysis of the level of food security of the country should be carried out both at the macro-level (at the national level) and meso-level (at the level of administrative regions of Ukraine). In this context, the developed methodological approach for assessing the level of food security takes into account four types of indicators and indices, namely resource potential, food production, distribution and consumption of food products. Indicators of food security from the standpoint of its resource potential include the level of its realization (reflects the deviation of the cost of actual agricultural output from the potential output). Production of food products is based on agricultural products which, in turn, are defined as a platform for assessing the extent of the realization of resource potential (in the context of land, human and capital resources). A number of key data in Ukraine were the analytical basis for testing the methodology. Such data includes volumes of food production; level of self-sufficiency of Ukraine with food; correlation of the production volumes and the consumption of agricultural and food products; level of profitability of agricultural food production; meeting the minimum needs of people for staple food; provision of population in Ukraine with infrastructure objects. It is concluded that the use of the experience of the most productive regions of Ukraine makes it possible to increase the total volumes and value of gross agricultural output by 70—80%. It can be done by virtue of the increase in the efficiency of land use by 2—4 times — by means of the increase in the efficiency of using labor and capital resources.

Ключові слова: продовольча безпека, ресурсний потенціал, норма споживання продуктів харчування, сільськогосподарське виробництво.

Key words: food security, resource potential, standard rate of food consumption, agricultural production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою сталого розвитку України є формування продовольчої безпеки, рівень якої є своєрідним індикатором позиціонування у пло-

щині міжнародної співпраці. Належний рівень забезпечення продовольством визначає можливості подальшого соціально-економічного зростання країни з урахуванням її конкурент-

ного статусу за різноманітними показниками, у т. ч. й продовольчими. Також підґрунтям ефективного забезпечення продовольчої безпеки є неперервний моніторинг, в основі якого має бути покладена методика оцінювання, що враховує всі кількісні та якісні аспекти безпеки. За результати оцінювання важливо не лише визначати поточний стан та ідентифікувати проблеми забезпечення, але й виявляти тренди й розраховувати перспективні зміни її індикаторів. Враховуючи зазначене, своєчасність та об'єктивність оцінки й аналізу рівня продовольчої безпеки України набувають особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню проблем забезпечення продовольчої безпеки країни присвячено праці багатьох вітчизняних дослідників. Зокрема особливу увагу цій проблемі приділено у своїх працях такими вченими: М. Бабих, Р. Безус, В. Залізничук [1], Т. Зінчук, А. Киш [2], М. Олійник, М. Одінцов [4], В. Пасхавер, Н. Прозорова [8], А. Рудич [5], О. Скидан [6], А. Тарасович [9], В. Ткачук [10], О. Ульяновченко [8], С. Щербина, М. Яремова [9] та ін. Водночас швидкоплинність умов функціонування національної економічної системи у площині посилення глобалізаційних викликів зумовлює необхідність постійного моніторингу рівня продовольчої безпеки країни з метою своєчасного виявлення гострих проблем та розробки дієвих заходів щодо їх усунення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є оцінка та аналіз рівня продовольчої безпеки України за розробленим методичним підходом.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Повноцінна система продовольчої безпеки України повинна охоплювати такі складові: 1) міцне і надійне забезпечення, що базується на національному АПК, здатному постійно забезпечувати населення продуктами харчування на відповідному рівні, адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку; 2) фізична і економічна доступність необхідної кількості і асортименту продовольства для різних категорій населення забезпечується їх платоспроможністю, що не ставить під загрозу задоволення інших основних потреб людини; 3) система захищеності вітчизняного виробника продовольчих товарів від імпортової залежності як в продовольстві, так і ресурсному забезпеченні [8].

Системність оцінювання продовольчої безпеки слід розглядати у двох ракурсах: по-перше, важливо використовувати систему недублюючих і взаємодоповнюючих показників; по-друге, продовольча безпека країни формується рівнем безпеки її складових, тобто регіонів. Саме тому оцінювання й аналіз рівня продовольчої безпеки України слід проводити як на макрорівні (загально державному рівні), так і на мезорівні (на рівні адміністративних областей України). У розробленій методиці оцінювання пропонується врахувати чотири типи показників та індикаторів продовольчої безпеки, а саме: 1) ресурсний потенціал; 2) виготовлення продовольства; 3) розподіл продуктів харчування; 4) споживання продуктів харчування. До індикаторів продовольчої безпеки, з позицій її ресурсного потенціалу, віднесено ступінь його реалізації.

В основі виготовлення продовольчої продукції лежить сільськогосподарська продукція, яку визначено базою оцінювання ступеня реалізації ресурсного потенціалу. Ступінь реалізації потенціалу відображає відхилення вартості фактично виготовленої сільськогосподарської продукції від потенційно можливої. Потенціал виробництва сільськогосподарської продукції (у дослідженні — потенційна вартість сільгосппродукції) доцільно обчислювати у розрізі земельних, людських і капітальних ресурсів:

$$P_i = p_i V_i \quad (1),$$

де P_i — потенційна вартість продукції сільського господарства, яку можна отримати за наявних обсягів i -го виду ресурсу; p_i — найбільша серед всіх адміністративних областей України вартість продовольчої продукції, що припадає на одиницю i -го виду ресурсу; V_i — фактичний обсяг i -го виду ресурсу в Україні.

Потенційна вартість продукції сільського господарства дає можливість порівняти, на скільки можна було збільшити вартість валової продукції, виготовленої в Україні, якби всі регіони функціонували з такою ж продуктивністю земельних, трудових і грошових ресурсів як максимально ефективні адміністративні області. Встановлено, що найменш ефективно сільськогосподарські виробники України використовують трудові та грошові ресурси. Максимальною ефективністю використання трудових ресурсів характеризувались сільськогосподарські виробники Львівської (2014 р.) та Київської областей (2015—2016 рр.). Що ж стосується грошових ресурсів, то максимальна вартість виготовленої валової продукції сільського господарства, що припадає на 1 грн

Таблиця 1. Показники виробництва продовольства в Україні

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	
<i>С.-г. продукція, тис. т</i>					
Зернові та зернобобові	63859,3	60125,8	66088	61916,7	-3,04
Насіння соняшника	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5	20,74
Картопля	23693,4	20839,3	21750,3	22208,2	-6,27
Овочі	9637,5	9214	9414,5	9286,3	-3,64
М'ясо (у забійній вазі)	2359,6	2322,6	2323,6	2318,2	-1,75
Молоко	11132,8	10615,4	10381,5	10280,5	-7,66
Яйця, млн шт	19587,3	16782,9	15100,4	15505,8	-20,84
<i>Продукти харчування</i>					
Ковбасні та подібні продукти з м'яса, субпродуктів чи крові тварин та подібних виробів і харчові продукти на їх основі	54,1	228,8	51,4	247	356,56
Олія соняшникова нерафінована та її фракції	222,8	3715,8	209,5	5276,8	2268,40
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру	310	472,3	267	478,2	54,26
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана	108,5	297,2	101	272,4	151,06
Борошно пшеничне чи пшенично-житне	141	2056,4	139,8	1974,3	1300,21
Хліб та вироби хлібобулочні	163,2	1232	163,7	1072,6	557,23

Джерело: розраховано за даними [3; 7].

Таблиця 2. Динаміка рівня самозабезпеченості України продовольством

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	
Овочі	1,39	1,34	1,37	1,36	-2,23
Плоди та ягоди	0,51	0,56	0,52	0,53	4,35
М'ясо*	0,69	0,68	0,68	0,68	-0,55
Молоко	0,68	0,65	0,64	0,64	-6,53
Яйця	1,57	1,35	1,22	1,26	-19,96
Хліб та вироби хлібобулочні	0,31	0,29	0,27	0,25	-19,95
Рослинна олія	9,46	7,92	6,71	8,03	-15,09

Примітка: * — в якості обсягів виробництва (В) використано обсяг виробництва м'яса у забійній вазі у розрахунку на 1 особу.

Джерело: розраховано за даними [3; 7].

інвестованих коштів, характерна для Волинської (2014 р.) і Чернівецької областей (2015—2016 рр.). У цілому, можна було б забезпечити збільшення загальних обсягів та вартості валової продукції сільського господарства на 70—80 % за рахунок підвищення ефективності використання земельних ресурсів і у 2—4 рази — за рахунок збільшення ефективності використання трудових і капітальних ресурсів.

Аналіз виготовлення продовольства пов'язаний з дослідженням динаміки обсягів виробництва стратегічних видів сільськогосподарської продукції продовольства та показників економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств (рівня рентабельності, продуктивності праці). Показовим є те, що обсяги виробництва за переважною більшістю стратегічно важливих для забезпечення продовольчої безпеки країни видів сільськогоспо-

дарської продукції протягом 2014—2017 рр. мали тенденцію до поступового зменшення (табл. 1).

Відтак найвагоміший спад характерний для продукції тваринництва. Збільшення обсягів виробництва насіння соняшника пов'язане, передусім, зі збільшенням площ посівів відповідної сільськогосподарської культури, вирощування і подальша переробка якої орієнтована на експорт. Це означає, що нарощення обсягів виробництва насіння соняшника слід розглядати не у контексті зміцнення продовольчої безпеки,

а у розрізі завоювання світових ринків та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України. Обсяги виробництва продуктів харчування мають стійку та яскраво виражену тенденцію до збільшення. Передусім це стосується олії, борошна, хліба й хлібобулочних виробів. І хоча значна частина перелічених видів продуктів переробки сільськогосподарської продукції спрямовується на експорт, отримані результати дають підстави зробити припущення про те, що навіть у разі недостатнього задоволення потреб населення у відповідних продуктах харчування їх споживання можна підвищити за рахунок зменшення обсягів експорту. Водночас слід підкреслити те, що потреба населення України у тваринному білку має задовольнятися здебільшого за рахунок споживання м'яса, а не продуктів його переробки. Тому, крім збільшення обсягів виробництва

Таблиця 3. Динаміка співвідношення обсягів виробництва та споживання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування в Україні

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	
<i>Сільськогосподарська продукція</i>					
Зернові та зернобобові	10,26	10,20	11,50	10,95	6,71
Картопля	3,91	3,54	3,65	3,65	-6,73
Овочі	1,47	1,42	1,43	1,43	-2,56
Плоди та ягоди	1,08	1,17	1,13	1,10	1,26
М'ясо та м'ясні продукти (у перерахунку на м'ясо)	1,02	1,07	1,06	1,06	4,04
Молоко та молочні продукти	1,16	1,18	1,16	1,21	4,14
Яйця	1,47	1,40	1,32	1,34	-8,84
<i>Продукти харчування</i>					
Ковбасні та подібні продукти з м'яса, субпродуктів чи крові тварин та подібних виробів і харчові продукти на їх основі	2,00	1,79	1,87	1,96	-1,85
Олія соняшникова нерафінована та її фракції	69,19	60,12	70,07	81,89	18,35
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру	22,15	26,11	25,65	24,55	10,82
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана	1,69	1,47	1,47	1,40	-17,33
Борошно пшеничне чи пшенично- житне	7,80	7,03	6,77	6,72	-13,83

Примітка: розраховано за даними загальних обсягів виробництва та споживання.
Джерело: розраховано за даними [3; 7].

ковбасних виробів, актуальним є розвиток м'ясних галузей тваринництва.

Рівень самозабезпеченості у певному виді продукту відображає, на скільки відсотків обсяг його виробництва більший за норму споживання. Відтак, якщо рівень самозабезпеченості країни (регіону) більший за 1, то можна стверджувати, що вона здатна самостійно забезпечувати мінімально необхідні потреби у відповідному продукті. З даних таблиці 2 видно, що Україна не спроможна забезпечити потреби у плодах та ягодах, м'ясі, молоці, хлібі й хлібобулочних виробих. Несприятливою також є спадаюча динаміка рівня самозабезпечення України за всіма, крім плодів та ягід, видами продуктів харчування.

Поглиблений аналіз рівня самозабезпечення продовольством доцільно провести у розрізі найбільш "проблемних", з точки зору економічної ефективності та рентабельності видів сільськогосподарської продукції, тобто м'яса та молока. М'ясом здатні себе забезпечити лише 3 адміністративні області України (тобто 12,5%), а саме: Вінницька, Волинська та Черкаська області. Найбільш залежними від зовнішнього виробництва є Луганська (на критичному рівні) та Одеська області. Крім того, у 75% областях протягом останніх років зберігається тенденція до зменшення рівня самозабезпечення м'ясом. Розмах варіації (різниця між мінімальним — у Луганській області — та максимальним — у Вінницькій області) значень

рівня самозабезпечення м'ясом у 2017 р. склав 3,12, що у 49 разів більше (проти 14 разів у 2014 р.), ніж рівень самозабезпечення на Луганщині. Крім того, саме у Луганській області спостерігаються найстрімкіші темпи до зменшення аналізованого показника. Очевидно, що виявлена тенденція є вагомим викликом продовольчій безпеці країни.

Що ж стосується рівня самозабезпечення молоком, виробництво якого є економічно вигіднішим, то 8 адміністративних областей (тобто 33,3%) спроможні виготовляти цей вид продукції в обсягах більших за мінімально необхідні норми. Однією із найменш забезпечених молоком власного виробництва є Дніпровська область (24% від мінімальної потреби), яка, водночас, майже на 100% забезпечена власним м'ясом. У цілому, найпроблемнішими з позиції спроможності виготовляти достатньо молока є Донецька та Луганська області. Однією із ймовірних причин зазначеного є ескалація збройного конфлікту у цих регіонах, про що свідчить суттєве зниження їх рівня самозабезпечення протягом останніх 5 років, коли на їх території тривають військові дії.

За всіма видами як сільськогосподарської, так і продовольчої продукції спостерігається перевищення коефіцієнта співвідношення обсягів виробництва відносно обсягів споживання (табл. 3). Такі результати, поряд із низькими рівнями самозабезпечення за переважною

Таблиця 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в Україні

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., рази
	2014	2015	2016	2017	
Рівень рентабельності операційної діяльності с.-г. підприємств, %	21,4	43	33,6	23,5	2,1
Рівень рентабельності с.-г. продукції, %: зернові і зернобобові	25,7	42,6	37,8	25	-0,7
соняшник	36,7	78,4	61,9	41,3	4,6
овочеві культури	14,5	32	15,3	9,9	-4,6
картопля	...	24,6	0,6	10	-14,6
плодові та ягідні культури	...	58,3	25	35,4	-22,9
ВРХ на м'ясо	-34,5	12,7	18,6	3,4	37,9
молоко	11,1	-16,9	-23,2	26,9	15,8

Примітка: ... — дані відсутні; відхилення обчислено за період 2017—2015 рр.

Джерело: розраховано за даними [3; 7].

більшістю видів продукції, дають підставити зробити висновок про те, що фактично спожитий обсяг продуктів харчування у розрахунку на 1 особу менший за нормативно встановлені рівні. Крім того, очевидно, що частина виготовленої продукції спрямовується на експорт. Спадаюча тенденція співвідношення виробництва та споживання характерна для яєць, картоплі та овочів, а також для молока і вершків йогурту, кефіру, сметани й борошна. Практично на межі балансу виробництва і споживання перебувають такі види харчових продуктів як м'ясо та м'ясопродукти, молоко й молочні продукти, овочі та баштанні, плоди і ягоди. Саме тому за цими позиціями доцільно провести поглиблений аналіз у розрізі адміністративних областей.

За всіма окресленими видами продукції є регіони, де обсяг споживання перевищує обсяг виробництва. Критично низькою є спроможність адміністративних областей забезпечити попит плодами та ягодами власного виробництва. Зокрема у понад як 70 % областей України співвідношення виробництва та споживання менше 1. Аналогічно рівню самозабезпечення найменше значення коефіцієнтів співвідношення обсягів виробництва та споживання м'ясо-молочної продукції характерне для Донецької області: 0,4 — для м'яса та 0,28 — для молока. Позитивною є тенденція до стрімкого зменшення кількості регіонів, які не здатні виготовляти м'ясо в обсягах, що задовольняють споживання.

Згідно із результатами аналізу ефективності виробництва найбільше зростання рівня рентабельності спостерігається у сфері виробництва продукції тваринництва, особливо ви-

робництва м'яса (табл. 4). Однак порівняно із іншими напрямками сільськогосподарського виробництва, рівень рентабельності виробництва м'яса ще й досі залишається на дуже низькому рівні. Наразі існують об'єктивні передумови для нарощення об'ємів виробництва продукції сільського господарства та відповідно посилення продовольчої безпеки країни. Таке нарощення слід забезпечувати не за рахунок залучення додаткових ресурсів (передусім, земельних), а шляхом вдосконалення технологічних процесів і у такий спосіб збільшення виходу продукції, що припадає на одиницю використаних ресурсів.

Підвищення рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції значною мірою зумовлене зростанням активності вітчизняних товаровиробників на світових ринках. Зокрема потягом 2014—2017 рр. відбулось значне нарощення обсягів експорту переважно за всіма стратегічно важливими для продовольчої безпеки країни товарними групами. Винятком були лише плоди та ягоди, експорт яких щорічно скорочувався приблизно на 4,5 %. Що ж стосується обсягів імпорту, то поряд зі збільшенням експорту картоплі, овочів і молока та молочних продуктів обсяги їх імпорту суттєво зменшились (на 40, 43 та 63 %, відповідно). Наведене дає підстави стверджувати, що протягом останніх 4 років мало місце зміцнення продовольчої безпеки України у межах зазначених продуктів харчування.

Щорічне збільшення обсягів експорту м'яса, молока, м'ясних та молочних продуктів складає близько 12 %. Однак паралельно із зазначеними тенденціями має місце зростаюча динаміка імпорту м'яса і м'ясних продуктів. І хоча відношення імпорту до експорту має тенденцію до зменшення, несприятливим для продовольчої безпеки є виявлене зростання відношення імпорту до ємності ринку (на 22% за 2014—2017 рр.). Це означає, що все більша частка внутрішнього споживання покривається не м'ясом власного виробництва, а імпортованими м'ясом і м'ясними продуктами.

Здатність населення забезпечувати фізіологічні потреби у поживних речовинах значною мірою залежить від їх фінансової спроможності купувати оптимальний кошик продовольчих товарів. До чинників, які впливають на таку спроможність належать споживчі ціни та доходи населення. Зокрема дослідження потребує співвідношення, по-перше, індексів споживчих цін, цін виробника та рівня інфляції, по-друге, індексів споживчих цін й доходів і, по-третє, вартості продовольчого кошика та роз-

Таблиця 5. Динаміка забезпечення мінімальних потреб людини у основних продуктах харчування, нутрієнтах та енергетичній цінності

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	
<i>Відношення фактичного та нормативного добового споживання основних видів продуктів харчування</i>					
Хліб та вироби хлібобулочні	13,44	12,20	11,49	10,62	-20,96
М'ясо та м'ясні продукти	0,68	0,64	0,64	0,65	-4,44
Молоко та молочні продукти	0,59	0,55	0,55	0,53	-10,23
Яйця	1,07	0,97	0,92	0,94	-11,94
Овочі і баштанні культури	1,01	1,00	1,02	0,99	-2,14
Плоди, ягоди, виноград	0,58	0,57	0,55	0,59	0,96
<i>Відношення фактичного та нормативного добового споживання нутрієнтів</i>					
Білки	1,06	0,99	0,99	1,00	-5,56
Жири	1,64	1,53	1,52	1,51	-8,22
Вуглеводи	1,14	1,07	1,05	1,06	-7,04
Відношення фактичної та нормативної енергетичної цінності добового раціону	1,24	1,17	1,15	1,15	-7,48

Джерело: нормативні обсяги споживання продуктів харчування, нутрієнтів та енергетична цінність визначено з [3; 7].

міру заробітної плати. Встановлено, що у 2016—2017 рр. індекс цін на продукти харчування був дуже нестабільним, однак лише у 2017 р. він був вищий за індекс цін сільськогосподарських виробників. Тобто зростання цін на харчові продукти було несуттєвим порівняно зі збільшенням цін виробників, що є позитивним. Індекс цін на продукти харчування у 2015, 2016 та 2017 рр. не перевищував середньорічний індекс інфляції. Це означає, що проблема недостатньої платоспроможності попиту зумовлена не характером динаміки цін на продукти харчування, а їх високим рівнем.

Такий висновок підтверджує і те, що темпи зростання цін на харчові продукти нижчі за темпи збільшення доходів домогосподарств, зокрема середньомісячної заробітної плати. Крім того, протягом останніх 5 років поступово зростає відношення вартості продуктового кошика до розміру середньомісячної заробітної плати. Темп зростання складає приблизно 1 % за рік.

Одним із найвагоміших індикаторів рівня забезпечення продовольчої безпеки країни є поточний рівень та тенденції змін обсягів споживання продовольства населенням, відповідність споживання мінімально необхідним нормам, здатність раціону забезпечити потребу людини у білках, жирах, вуглеводах та енергії. Особливо загрозливим є те, що середньодобовий раціон українця не забезпечує мінімальні норми споживання основних продуктів харчування (табл. 5). У більшості адміністративних областей України (58 %) лише за обсягами споживання картоплі у розрахунку на 1 ос. за період 2014—2017 рр. мала місце зростаюча тенденція. Натомість, негативною є ди-

Таблиця 6. Динаміка показників забезпеченості населення України інфраструктурними об'єктами

Показник	Рік				Відхилення 2017 р. від 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	
Забезпеченість торговою площею, м ² на 10 тис. ос.	1806	1805	1808	...	0,11
Забезпеченість торговою площею сільського населення, м ² на 10 тис. ос.	552	559	533	...	-3,44
Питома вага оптового торгового обороту продовольчими товарами у загальному оптовому обороті, %	19,70	18,02	16,25	16,45	-16,50
Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1 тис. км ² території	277	277	277	277	0,00
Щільність залізничних колій загального користування, км на 1 тис. км ² території	36	36	36	34	-5,56

Примітка: ... — дані відсутні.

наміка споживання яєць (зниження за всіма регіонами України), молока (97 % регіонів) хліба та хлібопродуктів (96 %), м'яса (88 %) та овочів (63% областей України).

Добова потреба у білках, жирах і вуглеводах, а також нормативна енергетична цінність добового раціону середньостатистичного українця задовольняється повною мірою. Порівнюючи зазначені результати, можна стверджувати, що збагаченість раціону населення України нутрієнтами та його енергетична цінність забезпечуються не за рахунок споживання оптимального набору продуктів харчування. Наприклад, хліб та хлібопродукти, споживання яких перевищує норми у 10 разів, є джерелом не лише простих вуглеводів, але й білків. Тобто частково добова потреба населення України у білках задовольняється саме цим

джерелом, а не м'ясом та м'ясними продуктами. У динаміці спостерігається як поступове зменшення рівня збагачення раціону білками, жирами та вуглеводами (на 5—8 % за останні 4 роки), так і невідповідності раціону нормі за енергетичною цінністю (на 7,5% за 2014—2017 рр.).

Результати аналізу динаміки забезпеченості населення України інфраструктурними об'єктами дали змогу зробити висновок про те, що найбільші негативні зміни характері для питомої ваги оптового торгового обороту продовольчими товарами у загальному оптовому обороті (скорочення на 16,5 % за період 2014—2016 рр.) та рівня забезпеченості сільського населення торговими площами (табл. 6).

Незначного скорочення зазнала щільність залізничних колій загального користування, тоді як щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям у цілому по Україні не змінилась. У контексті збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки такі тенденції є недостатніми, щоб забезпечити максимально ефективний внутрішній розподіл виготовленого продовольства. У розрізі регіонів України щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям збільшилась лише у семи адміністративних областях. Найістотніше збільшення щільності спостерігалось у Черкаській області (на 1,1 %).

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, у разі впровадження досвіду максимально продуктивних регіонів України, уможливується нарощування обсягів та вартості валової продукції сільського господарства на 70—80 % за рахунок підвищення ефективності використання земельних ресурсів та у 2—4 рази — за рахунок зростання ефективності використання трудових і капітальних ресурсів. Обсяги виробництва за переважною більшістю стратегічно важливих для забезпечення продовольчої безпеки країни видів сільськогосподарської продукції протягом 2014—2017 рр. мали тенденцію до зменшення. Обсяги виробництва продуктів харчування збільшуються. Попри те, що значна частина перелічених видів продуктів переробки сільськогосподарської продукції (передусім, олії, борошна, хліба й хлібобулочних виробів) спрямовується на експорт, отримані результати дають підстави зробити припущення про те, що навіть у разі недостатньо-

го задоволення потреб населення у відповідних продуктах харчування їх споживання можна підвищити за рахунок зменшення обсягів експорту.

За всіма видами як сільськогосподарської, так і продовольчої продукції спостерігається перевищення коефіцієнта співвідношення обсягів виробництва відносно обсягів споживання. Виявлений низький рівень самозабезпечення хлібом та хлібопродуктами пояснюється не низькими обсягами виробництва, а надмірними обсягами їх споживання населенням України. Характерною є спадаюча динаміка рівня самозабезпечення України за всіма, крім плодів та ягід, видами продуктів харчування.

Несприятливим для продовольчої безпеки є виявлене зростання відношення імпорту до ємності ринку (на 22 % за 2014—2017 рр.). Це означає, що все більша частка внутрішнього споживання покривається не м'ясом власного виробництва, а імпортованими м'ясом і м'ясними продуктами. Проблема недостатньої платоспроможності попиту зумовлена не характером динаміки цін на продукти харчування, а їх високим рівнем.

Література:

1. Залізнюк В. Оцінка індикаторів продовольчої безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 2. С. 128—133.

2. Киш Л.М. Продовольча безпека України: актуальні питання якості та доступності продуктів харчування. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 27. С. 59—63.

3. Норми фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії. Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України 03.09.2017 № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17?lang=en#n14> (дата звернення: 21.09.2019).

4. Одінецов М.М., Одінецов О.М. Самозабезпечення як індикатор продовольчої безпеки. Ефективна економіка. 2011. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=509>. (дата звернення: 21.09.2019).

5. Рудич А. Оцінка динаміки та тенденції показників продовольчої безпеки регіонів України. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2017. Т. 27. № 4. С. 75—82.

6. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики: проблеми інституціоналізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%B>

C %D0 %B5 %D0 %BD %D1 %82 %D1 %8B / Downloads/Duur_2010_7_5.pdf. (дата звернення: 14.10.2019).

7. Споживання основних продуктів харчування в Україні залишається нижчим раціональних норм. Інфоіндустрія. URL: <https://infoindustria.com.ua/spozhivannya-osnovnih-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-zalishayetsya-nizhchim-ratsionalnih-norm/> (дата звернення: 21.09.2019).

8. Ульяновченко А.В., Прозорова Н.В. Продовольча безпека — основа національної безпеки держави. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (дата звернення: 14.10.2019).

9. Яремova М.І., Тарасович Л.В. Щодо проблематики підтримки продовольчої безпеки України. Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. матеріалів доп. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 5—6 вер. 2017. Житомир: Полісся, 2017. С. 328—332.

10. Tkachuk V., Yareмова M., Tarasovych L. Providing the food security of Ukraine. Сучасні питання економіки і права: Зб. наук. пр. 2017. Вип. 1—2 (5, 6). Сер.: екон. Науки. С. 173—178.

References:

1. Zalizniuk, V. (2019), "Assessment of the indicators of food security of Ukraine", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 2, pp. 128—133.

2. Kysh, L.M. (2018), "Ukraine's Food Security: Topical Issues of Food Quality and Availability", Prychornomors'ki ekonomichni studii, vol. 27, pp. 59—63.

3. Ministry of Healthcare of Ukraine (2017), Order "Norms of physiological needs of the population of Ukraine in basic nutrients and energy", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17?lang=en#n14> (Accessed 10 Nov 2019).

4. Odintsov, M.M. and Odintsov, O.M. (2011), "Self-sufficiency as an indicator of food security", Efektyvna ekonomika, vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=509> (Accessed 10 Nov 2019).

5. Rudych, A. (2017), "Assessment of the dynamics and trends of food security indicators in the regions of Ukraine", Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. prats', vol. 27, no. 4, pp. 75—82.

6. Skydan, O.V. (2010), "The food security as a priority of agrarian policy: problems of institutionalization", Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=154> (Accessed 10 Nov 2019).

7. Infoindustria (2018), "Consumption of staple foods in Ukraine remains below rational norms", available at: <https://infoindustria.com.ua/spozhivannya-osnovnih-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-zalishayetsya-nizhchim-ratsionalnih-norm/> (Accessed 10 Nov 2019).

8. Ul'ianchenko, A.V. and Prozorova, N.V. (2017), "Food security — the basis of national security of the state", available at: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (Accessed 10 Nov 2019).

9. Yareмова, M.I. and Tarasovych, L.V. (2017), "Concerning the issues of support for Ukraine's food security", Orhanichne vyrobnytstvo i prodovol'cha bezpeka: zb. materialiv dop. uchasn. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Organic production and food security: Coll. materials of reports of participants of the 5th International Scientific and Practical Conference], Zhytomyr, Ukraine, 5—6 Sept, pp. 328—332.

10. Tkachuk, V. Yareмова, M. and Tarasovych, L. (2017), "Providing the food security of Ukraine", Suchasni pytannia ekonomiky i prava: Zb. nauk. pr. Ser.: ekon. Nauky, vol. 1—2 (5, 6), pp. 173—178.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА